

انجمن علمی حقوق جزای تطبیقی ایران

فصلنامه حقوق جزای بین الملل

Volume 4, Issue 1, 2026

Criminological Study of Prevention and Treatment of the Effects of Cannabis Abuse in the Legal Systems of Iran and Canada

Alireza Mehrafshan^{1*}

1. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Law and Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran.
(Corresponding Author).

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 55-77

Corresponding Author's Info

ORCID: 0009-0006-5764-8598

TELL: +989122644146

Email: mehrafshana@pnu.ac.ir

Article history:

Received: 21 Sep 2025

Revised: 09 Oct 2025

Accepted: 28 Oct 2025

Published online: 28 Mar 2026

Keywords:

Cannabis, Addiction, Mental Health, Prevention, Decriminalization, Criminalization.

ABSTRACT

The criminal justice system is full of concerns and issues that always create challenges for those in charge of this matter. In the meantime, the issue of drugs and the problems it faces has always been one of the concerns of society. This concern can be calmed when a solution is presented for it. In this study, the legal systems of Iran and Canada, with an emphasis on cannabis, seek to find a solution to reduce this concern. Canadian law has taken a path in which it is in the post-criminological stage with the decriminalization of this type of drug. The Iranian legal system is also challenging the reasons for the growth of this type of addiction in society and is seeking legal and criminological solutions. The importance and necessity of the adverse effects of the drug problem require its examination in various dimensions, and the Canadian legal system can be a good example not for mere imitation but for learning from their experiences. Decriminalization or continued criminalization is a very important issue that is one of the main challenges in the text of the article.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2026 The Authors.

How to Cite This Article: Mehrafshan, A (2026). "Criminological Study of Prevention and Treatment of the Effects of Cannabis Abuse in the Legal Systems of Iran and Canada". *Journal of International Criminal Law*, 4(1): 55-77.

انجمن علمی فقه‌پژای تطبیقی ایران

فصلنامه حقوق جزای بین الملل

www.iclj.ir

فصلنامه حقوق جزای بین الملل

دوره چهارم، شماره اول، بهار ۱۴۰۵

بررسی جرم‌شناختی پیشگیری و درمان آثار سوء مصرف حشیش در نظام حقوقی ایران و کانادا

علیرضا مهرافشان^{۱*}

۱. استادیار گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

چکیده

نظام عدالت کیفری پر است از دغدغه‌ها و مسائلی که همواره چالش‌هایی را برای متصدیان این امر ایجاد می‌کند. در این بین بحث مواد مخدر و معضلات پیش روی آن همواره جزء دلواپسی‌های جامعه بوده است. این دلواپسی زمانی می‌تواند آرام بگیرد که راه‌حلی برای آن ارائه گردد. در این تحقیق نظام حقوقی ایران و کانادا در خصوص مسأله مصرف مخدر با تأکید بر حشیش در پی یافتن راهکاری برای کم کردن این دغدغه می‌باشد. حقوق کانادا راهی را طی نموده که در آن با جرم‌زدایی از این نوع ماده مخدر در مرحله پسا جرم‌شناسی به سر می‌برد. نظام حقوقی ایران نیز در چالش دلایل رشد این نوع از اعتیاد در جامعه و به دنبال راهکار قانونی و جرم‌شناسی است. اهمیت و ضرورت آثار سوء مسئله مواد مخدر بررسی آن در ابعاد مختلف را می‌طلبد و نظام حقوقی کانادا می‌تواند نمونه خوبی نه برای الگوبرداری صرف بلکه برای یادگیری از تجربیات آن‌ها باشد. جرم‌زدایی یا تداوم جرم‌انگاری مسئله بسیار مهمی است که در متن مقاله جزء چالش‌های اصلی می‌باشد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۱-۱

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۸۵۹۸-۵۷۶۴-۰۰۰۶-۰۰۰۹

تلفن: +۹۸۹۱۲۲۶۴۴۱۴۶

ایمیل: mehrafshana@pnu.ac.ir

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۳۰

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۴/۰۷/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۰۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۸

واژگان کلیدی:

حشیش، اعتیاد، سلامت روان، پیشگیری، جرم-

زدایی، جرم‌انگاری.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

وقتی صحبت از مخدر می‌شود غالباً موضوعی با بار معنایی منفی به ذهن متبادر می‌شود که برتری بر آن سخت است. در انجمن معتادان گمنام اصطلاحی هست که می‌گوید مواد مخدر صرفاً اندکی قدرتش از خدا کمتر است. اما آیا واقعاً این‌گونه است؟ آیا این موضوع همانند یک مسئله ریاضی نیست که بالاخره می‌توان برای آن راه‌حل پیدا کرد؟ هر نظام حقوقی بنا بر توانایی‌هایش و دیدگاهی که به آن موضوع دارد راه‌حلی متفاوت برگزیده. یکی علیرغم آموزش‌های فراوان از سنین پایین بازهم مجازاتی برای آن در نظر نمی‌گیرد و راه شقاوت و سعادت را در دستان خود فرد قرار می‌دهد. دیگری علیرغم عدم آموزش کافی در سنین نوجوانی و جوانی، برخورد سرکوبگرانه را در پیش می‌گیرد. اینکه کدام مسیر درست یا نادرست است و اینکه آیا اصولاً نمی‌توان راه میانه‌ای را برگزید موضوعی است که در این مقاله به آن خواهیم پرداخت. دو سؤال اساسی وجود دارد. اول اینکه آیا جرم نداشتن مصرف ماری‌جوانا فوایدش بر مضراتش غلبه دارد یا خیر؟ و دیگر اینکه آیا می‌توان راه میانه‌ای را به‌جز جرم‌انگاری و جرم‌زدایی در پیش گرفت؟ پاسخ به سؤالات می‌تواند روشن‌گر برخی مسائلی باشد که در این حوزه با آن روبرو هستیم. ما در این مقاله بر آن نیستیم تا به تقلید از نظام حقوقی و حتی نظام سلامت روان کانادا برآییم؛ صرفاً درصدد این هستیم تا با بیان برخی دغدغه‌ها و راهکارها، خوب و بد مسئله را در اختیار مخاطب قرار دهیم تا با عقل سلیم خود تصمیم بگیرد. منظور از مخاطب می‌تواند قانون‌گذار، دست‌اندرکاران حوزه سلامت، قربانیان اعتیاد، سیاستمداران و دکتربین حقوقی باشد. مسئولیت و بار سنگین محققین در این زمینه بسیار آشکار است زیرا هرگونه تعصب به دور از عقلانیت، می‌تواند آثار زیانباری را برای افراد درگیر در معضل اعتیاد و مصرف مواد مخدر داشته باشد. به قولی یک‌بار مصرف آن زیاد و هزار بار مصرف آن کم می‌باشد و آنچه برای ما صرفاً یک تحقیق است برای دیگری ممکن است تاوانی چون مرگ، زندان، تیمارستان و افسردگی داشته باشد. پس دقت و امعان نظر امری حیاتی است. دیگر نظام‌های حقوقی راهی را رفته‌اند که نتیجه سال‌ها تحقیق و پژوهش در آنجا بوده و تبیین راه و مسیر آن‌ها می‌تواند برای طریقی که ما پیش روی داریم مؤثر

باشد. پایبندی بیش‌ازحد به تفکر سنتی جرم‌انگاری ماری‌جوانا و سایر انواع مواد مخدر می‌تواند آثار سوئی داشته باشد همان‌گونه که به‌یک‌باره و بدون تحقیق، جرم‌زدایی مطلق از آن می‌تواند خطرناک باشد.

۱- دغدغه‌ها

در اینجا آنچه برای ما سؤال برانگیز است؛ شرح داده می‌شود. لزوماً هدف یافتن پاسخ نیست، بلکه صرفاً می‌خواهیم دریابیم با چه مشکلات و موانعی تحت عنوان دغدغه روبرو هستیم و پاسخ‌های آن‌ها را در قسمت راهکارها تحلیل خواهیم کرد.

۱-۱- واژگان (مواد مخدر سخت و نرم)

با توجه به تکرار برخی الفاظ در متن و همان‌گونه که برخی گفته‌اند دو نوع ماده مخدر قابل تفکیک هستند. در دسته اول، مواد مخدر نرم قرار دارند که آسیب‌زایی آن‌ها نسبت به دسته دوم کمتر است؛ مصارف دارویی دارند و اعتیادآوری آن‌ها به‌شدت مواد مخدر سخت، نیست. در این نوع از مواد مخدر حشیش، کافئین، مسکالین و سیلوسین قرار می‌گیرد. در نوع دوم که سخت می‌باشد اعتیادآوری عمیق‌تری دیده می‌شود و صدمات فیزیکی و روانی آن بیشتر است. مصادیقی مانند هروئین، کوکائین و متانفتامین در دسته اخیر قرار دارند (احسان پور، ۱۳۸۹: ۹۰-۸۹). درجه تأثیرات هر نوع ماده مخدر در نوع تصمیم‌گیری قانون‌گذاران می‌تواند مؤثر باشد کما اینکه متعاقباً این مسئله را در مورد هر دو کشور بخصوص کانادا تحلیل خواهیم کرد.

۱-۲- جرم‌انگاری یا جرم‌زدایی

جرم‌انگاری قانونی، فرایندی است که به دنبال آن یک فعل یا ترک فعل به‌موجب قوانین جزایی مشمول سزاهمی می‌شوند. و در مقابل آن جرم‌زدایی به معنای برداشتن برچسب مجرمانه است (ابرنادآبادی، ۱۳۹۳: ۹۰).

از زمان نسبتاً طولانی یکی از سؤالات اساسی مباحث مواد مخدر می‌باشد که بخصوص در مورد ماده مخدر حشیش، به دلیل فراگیری و ادعای کم‌خطر بودن، این سؤال مطرح است. ما در اینجا به تحلیل دلایل قانونی و اخلاقی این موضوع

می‌پردازیم تا صرفاً یک طرح بحث قوی، در این زمینه نموده باشیم.

۱-۲-۱- دلایل قانون‌گذاران

بحث بر این است که قانون‌گذاران کشورهای مختلف، به‌ویژه ایران و کانادا در سیر قانونی دانستن یا قانونی ندانستن این مسئله، چه چالش‌هایی داشته‌اند و دارند. ما نیاز به تأیید یا رد این موضوع با یافته‌های واقعی هستیم. مضرات یا منافع این امر و سایر مباحث مرتبط با آن تعیین‌کننده است.

۱-۲-۱-۱- شکست یا موفقیت

اینکه بخواهیم هریک از این دو دیدگاه را بپذیریم مستلزم این است که بدانیم با آزادسازی یا عدم آزادسازی چه شکست‌ها و موفقیت‌هایی نصیبمان شده یا می‌شود. تحقیق‌های میدانی صورت گرفته در کانادا در خصوص مصرف حشیش در این زمینه‌ها است: تجربیات مصرف‌کنندگان، خط سیر یا مسیر گرایش به مصرف در جوانان، درک جوانان از ریسک مصرف، انگیزه مصرف در افراد. این پژوهش‌ها در طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ صورت گرفته است (Colonna, 2022: 660). تحقیق‌های میدانی صورت گرفته در کانادا راجع به جوانان مصرف‌کننده حشیش روبه افزایش است (Colonna, 2022: 647). اینکه این پروژه‌ها چه می‌گویند بر دیدگاه مقنن غیر مغرض اثر می‌گذارد. درواقع این تحقیقات سنگ بنای آزادسازی بوده‌اند ولی چه‌بسا با ادامه تحقیقات اگر تالی فاسد آن روشن شود، یک قانون‌گذار عاقل از ادامه روند کار جلوگیری می‌کند.

۱-۲-۱-۲- آزادسازی یا خطرسازی

عقل سلیم مبتنی بر اساس آزمون و خطاست و یک اشتباه را دو بار تکرار نمی‌کند. از زمان قانونی شدن این مسئله در کانادا میزان مصرف در فضاهای بسته بیشتر شده. هرچند مصرف در فضای بسته مانند کلوپ‌ها بخصوص از زمان کرونا، ممنوع است؛ ولی در عمل از زمان آزادسازی، رشد مصرف در این فضاها زیاد بوده (Gagnon, 2023: 426-429). همین‌طور از زمان قانونی شدن، مصرف در فضای بسته‌ای مانند اتومبیل

(حتی توسط غیر راننده) رشد داشته و این بر خطرات حمل‌ونقل جاده‌ای افزوده است (Gagnon, 2023: 429). حال با این اوصاف و روند روبه رشد مصرف آن در این فضاها، می‌توان قانونی سازی آن را تأیید نمود؟ هرچند نظرات مخالفی در این زمینه از سوی اندیشمندان لیبرال وجود دارد، مبنی بر اینکه در مواردی که خطر متوجه خود مصرف‌کننده است و آسیب‌های جسمی و فیزیکی برای خود فرد بار می‌شود؛ چه دلیلی برای مداخله حاکمان برای محدودسازی آزادی فرد، وجود دارد؟ آزادی بر بسیاری از مسائل مقدم است و در نهایت این خود فرد است که به خاطر دردهای ناشی از مصرف به سمت ترک آن می‌رود (آقا بابایی، ۱۳۹۳: ۱۴). مشابه این دیدگاه را در نهادهای مردمی که در قسمت‌های بعد به آن اشاره خواهیم کرد می‌بینیم. برای مثال در قدم اول از دوازده قدم الکی‌های گمنام، می‌خوانیم که «ما قرار کردیم که در مقابل الکل عاجز بودیم و زندگی مان غیرقابل اراده شده بود». درواقع، این اندیشه شباهت زیادی به تفکر لیبرال‌ها دارد با این توضیح که آن‌ها معتقدند تنها زمانی می‌توان در امر اعتیاد به الکل مداخله کرد که فرد بخواهد و معمولاً یک الکی زمانی این فعل خواستن را صرف می‌کند که به عجز رسیده باشد. مثلاً همسرش را از دست داده، به زندان افتاده، اموالش بر باد رفته، سلامت‌ش تحت خطر باشد و... اما باید عرض کنیم با وصفی که ابتدای بحث داشتیم؛ صدمات ناشی از اعتیاد فقط برای خود فرد نیست و بسیاری از افراد دیگر را نیز شامل می‌شود. برای همین پذیرش نظر لیبرال‌ها و الکی‌های گمنام سخت است. درواقع مصرف مواد بر رفتار فرد، بر خانواده مصرف‌کننده و بر جامعه مؤثر است و نمی‌توان چنین صدماتی را انکار کرد (Biallas, 2022: 1).

۱-۲-۱-۳- دوران پسا جرم‌شناسی

قانونی شدن مصرف حشیش در کانادا به معنای پایان مباحث جرم‌شناسی در این زمینه نیست. بلکه می‌تواند همچنان در قالب انحراف بررسی شود. درواقع این یعنی ما وارد مقطع پسا جرم‌شناسی شده‌ایم. یعنی علیرغم جرم‌زدایی از آن، هنوز جرم‌شناسان آن را بررسی می‌کنند. ما با دو دوره جرم‌شناسی

دیده است که در سه حوزه جرائم علیه اشخاص، علیه اموال و جرائم ناشی از بی‌احتیاطی، خطراتی را برای مخاطبین مصرف‌کنندگان دارد (ابرنادآبادی، ۱۳۹۳: ۱۳۹) و اخلاقاً برای جامعه ضرر ساز است. شاید رکن ضرری یکی از مهم‌ترین چالش‌هایی بوده که مقنن کانادایی برای جرم‌زدایی با آن روبرو بوده است. به همین نحو، آینده تقنین در ایران در این حوزه، می‌تواند به شدت تحت تأثیر این مسئله باشد. ظاهراً قانون‌گذار ایرانی چندین سال است به سمت تساهل و تسامح در حوزه مواد مخدر پیش می‌رود. نمونه آن تصویب (مورخ ۱۳۹۶) ماده واحده قانون الحاق یک ماده به قانون مبارزه با مواد مخدر سال ۶۷ است که تقریباً جز در حالت‌های بسیار استثناء، اعدام را از مواد مخدر برداشت.

۲-۲-۱- کاسب یا مجرم

کانادا پس از ۲۰۱۸ دومین کشوری شد که بعد از اروگوئه فروش و مصرف حشیش را آزاد کرد (Cormack, 2025: 1). مفهوم اخلاقی مصرف ماری‌جوانا تغییر نکرده است. صرفاً با قانونی سازی آن، امکان دستگیری مصرف‌کننده وجود ندارد نه چیز دیگر. اینکه تا قبل از ۲۰۱۸ فروشنده حشیش مجرم بود و الان صرفاً یک کاسب و فروشنده صرف است دلیل بر اخلاقی شدن آن نیست یا حداقل اینکه هنوز دغدغه ساز است (Cormack, 2025: 11). مصرف‌کننده اگر حائز تدبیر باشد قانونی بودن یک موضوع را به معنی فاقد ریسک بودن تعبیر نمی‌کند. تغییر واژگان هم به فاصله وضع یک قانون و تبدیل مجرم به فروشنده از ویژگی‌های نسبی معنای جرم است. جرم می‌تواند در زمان‌ها و مکان‌های مختلف، تعبیر گوناگون داشته باشد. در قوانین ایران نیز بعد از انقلاب، مصادیقی را می‌بینیم که پیش‌تر جرم نبودند ولی اکنون جرم هستند. در این مصداق، مذهب و غلبه آن بر بسیاری از مسائل، تعیین‌کننده جرم و موارد آن بوده که می‌توان از آن به نسبت جرم تعبیر کرد.

۳-۲-۲-۱- افزایش اخلاقی سازی در بین مصرف‌کنندگان

روبرو هستیم. (Fischer, 2020: 65) یک دوره از ۱۹۶۱ (که سال‌های آغازین شروع استعمال و دغدغه آن بود) تا ۲۰۱۸ که جرم بود و دوره دیگر از ۲۰۱۸ تا حال حاضر که جرم نیست ولی آسیب‌زایی آن تحلیل می‌شود. که حتی به این مقطع «پسا ممنوعیت» نیز می‌گویند (Wheeldon, 2023: 274). جرم‌شناسی رشته‌ای پویا و مستقل می‌باشد. این رشته مطالعاتی، ضرورتاً مفاهیم خود را از حقوق جزا اقتباس نمی‌کند که در صورت جرم‌زدایی از یک موضوع، آن مطلب از دایره جرم‌شناسی خارج شود. در واقع کار جرم‌شناس، پیشگیری است. حال این پیشگیری می‌تواند در حیطه جرم باشد یا انحراف و فرقی ندارد. پس ما با مقطعی در کانادا روبرو هستیم که همچنان جرم‌شناسان در حال تبادل نظر راجع به دلایل آزادسازی این ماده مخدر هستند و نتیجه مباحث آنان، آینده قانون‌گذاری در این حوزه را مشخص خواهد کرد. به همین نحو ما در ایران در مقطعی هستیم که ابزار کیفری و سرکوبی را برای مقابله با مواد مخدر از جمله ماری‌جوانا برگزیده‌ایم و هر آنچه جرم‌شناسان ما در این دوره تحلیل نمایند، بر دیدگاه قانون‌گذار آینده مؤثر خواهد بود.

۲-۲-۱- دلایل اخلاقی

بسیاری از مفاهیم کیفری ریشه اخلاقی دارند. شاید یکی از آن‌ها مصرف انواع مواد مخدر باشد. صدمات آن‌ها از دیرباز، یکی از دلایل اخلاقی چالش‌انگیز بودن آن‌هاست. همان‌طور که برخی گفته‌اند، در مواد مخدر نرم که شاید بتوان حشیش را داخل آن قرار داد؛ حتی اگر ظاهراً مصرف آن موجب ضرری برای افراد ثالث در جامعه نداشته باشد به دلیل قبح ذاتی عمل، باید ممنوع اعلام شود (احسان‌پور، ۱۳۹۹: ۴۱). ما در اینجا این مسئله را از دید اندیشمندان تحلیل می‌کنیم.

۱-۲-۲-۱- یکسانی معنا

اگر در برخی موارد اخلاقیات را با انحرافات یکسان تلقی کنیم؛ می‌توانیم برخی ریشه‌های اخلاقی برای مسئله مواد مخدر بیابیم. در واقع مصرف مواد مخدر یک فعل انحرافی بدون بزه

^۱ Retailer

^۲ Cannabis

قربانی هر دو یک نفر هستند. ضمن اینکه قربانی تنها کسی است که می‌تواند این روند تخریب به جسم را متوقف کند چه قوه قانون‌گذاری او را سرزنش پذیر و مجرم بداند یا نه.

۱-۱-۲- نظرات پزشکان

از مهم‌ترین بیماری‌های جسمی در این حوزه سرطان، ناباروری، افزایش مرگ، صدمه زدن به مغز و کاهش حافظه می‌باشد. البته همان‌گونه که گفته شده تحقیقات جدیدتر، ارتباطی بین مصرف حشیش و سرطان نشان نمی‌دهد. همین‌گونه برخی تحقیقات مخالف آسیب‌زایی این ماده در حوزه‌های مذکور هستند که نشان از نظرات و تحقیقات با نتایج متعدد است (احسان‌پور، ۱۳۹۵: ۱۸۶). افزایش مرگ‌های ناشی از اور دوز مخدرها (غیر از ماری‌جوآنا) سیاست‌های قانون‌گذاری را به سمت آزادسازی ماری‌جوآنا سوق داد. زیرا امکان مرگ بر اثر مصرف بیش از حد حشیش غیرممکن هست (صادقی، ۱۴۰۰: ۵۷۶). البته مطلب اخیر شاید ضعیف‌ترین نوع توجیهی است که ما را به آزادسازی حشیش تشویق می‌کند. همانند مطلبی که بعداً در خصوص مقایسه نیکوتین با مواد مخدر خواهیم گفت. سعی در بی‌ضرر یا کم‌ضرر جلوه دادن سیگار، فقط برای جلوگیری از رفتن به سمت مواد، یک استدلال ضعیف است. به همین نحو چون از نظر پزشکی اور دوز در حشیش ممکن نیست؛ پس می‌تواند جایگزین خوبی برای سایر مواد پرخطر باشد؛ این نیز حرف صحیحی نیست. خطر و صدمه ماهیتاً امر مطلوبی نمی‌باشد. حال چگونه می‌توانیم به جهت اندک تفاوت جزئی، بین دو ماده‌ای که هر دو سمی هستند و فقط درصد مسمومیت‌زایی‌شان متفاوت است یکی را بر دیگری ترجیح دهیم؟ آیا بهتر نیست همچنان قبح هر دو باقی بماند و توصیه به جایگزینی صورت نگیرد؟ در عنوان بعد بیشتر به بررسی می‌پردازیم.

۲-۱-۲- مسمومیت

در سال ۲۰۱۶ توزیع بی‌قاعده و بیش‌ازحد مواد مخدر و مواد دارویی مسمومیت‌زا، خطرساز شد و اور دوزهای منجر به مرگ بر اثر مواد مخدر بخصوص هرویین افزایش پیدا کرد. از سال ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۵ در حدود ۵۰ هزار نفر بر اثر مواد مخدر و دارویی مسمومیت‌زا، مرده‌اند (Haines, 2025: 324). در واقع بعضی

مصرف حشیش برای افراد بالای ۱۸ سال جرم نیست و برای پایین‌تر از آن هنوز جرم تلقی می‌شود. از زمان قانونی سازی آن برای بالای ۱۸، به دلیل ریختن قبح اخلاقی قضیه، میزان مصرف برای زیر ۱۸ سال نیز افزایش داشته (Fischer, 2020: 61-62). معمولاً قانون‌گذاران در الگوسازی از قدرت بالایی برخوردارند و می‌توانند دستاویزی برای افراد و به‌خصوص معتادین ایجاد کنند که عملشان را توجیه و با وجدانی آسوده، مخدر را استعمال کنند. این مسئله در کانادا اتفاق افتاده و به‌ویژه افرادی که تحلیل عوامانه‌ای در زندگی دارند آن را دلیل بر مفید بودن یا حداقل بی‌ضرر بودن تلقی می‌کنند. همین موضوع را به نحو دیگری در کشور خودمان شاهد هستیم. شاید گاهی در مقاطعی قوه قضاییه سیاست تساهل و تسامح را به خرج دهد و در محله‌هایی از تهران بزرگ که انبوهی از مصرف‌کنندگان تجمع می‌کنند هیچ اقدام قضایی و پلیسی به خرج ندهد. آیا این خود نمی‌تواند شائبه مهم نبودن مصرف را ایجاد کند؟ به نظر پاسخ مثبت است. پس رفتن به سمت اخلاقی سازی یک انحراف، موضوع قابل تأملی می‌باشد.

۲- صدمات

صدمه می‌تواند در سه شکل بروز و ظهور داشته باشد. دو مورد اول، آسیب‌هایی است که به جسم و روان وارد می‌کند و دیگری صدمات قضایی و اجتماعی است که قابل تحلیل می‌باشد. در تعریف اعتیاد نوعی وابستگی روانی و جسمانی معنا می‌یابد. در وابستگی جسمانی ناراحتی و آشفتگی ناشی از محرومیت از ماده مخدر آشکار است. و وابستگی روانی نیز در قالب تمایل غیرقابل مقاومت در مقابل آن است (ابرنادآبادی، ۱۳۹۳: ۱۳۸). به همین نحو، صدمات نیز در همین حوزه جسم و روان است؛ حتی اگر فرد در مقطع اعتیاد یا بی‌قراری‌های ناشی از عدم مصرف نباشد. در واقع تحلیل صدمات، در مرحله اعتیاد، اوج مسئله است ولی مصرف برای یک‌بار نیز، می‌تواند موضوع بررسی باشد.

۱-۲- فیزیکی

همان‌طور که در جرائم علیه اشخاص در بعد حیثیت مادی، جسم و فیزیک قربانی مورد نظر است؛ در اینجا نیز گویی جرمی رخ داده که جسم مورد هدف است با این تفاوت که مجرم و

مخدر است. در تحقیقی روشن شد که زنانی که در سنین پایین‌تر سابقه مصرف مواد دارند مانند حشیش؛ به دلیل عزت‌نفس پایین احتمال کمتری وجود دارد در صورتی که قربانی خشونت شوند از پلیس کمک بخواهند (Ghormley, 2021: 829). همین‌طور خشونت از بعد دیگری نیز تحلیل شده. برای مثال در روابط پارتنری صمیمی که یکی از طرفین بخصوص مردان، مصرف‌کننده ماری‌جوآنا هستند؛ علیه زنان خشونت بیشتری به کار می‌برند (Ghormley, 2021: 829).

همین‌طور برخی محققین گفته‌اند در خشونت‌های بین زوجین، یکی از دلایل عمده در آن‌هایی که ماری‌جوآنا مصرف می‌کنند، این عامل می‌تواند اثرگذار باشد. ضمن اینکه مهم‌تر از جزیی بودن این خشونت، ارتباط آن با سلامت عمومی جامعه است (Chen, 2024: 2684).

خشونت فقط در مصداق فوق تحلیل نمی‌شود؛ بلکه در خصوص زندانیان جرائم خشونت‌آمیز، تعداد آن‌هایی که دارای سابقه مصرف مخدر از هر نوعی مانند حشیش، گل، تریاک، هرویین و... هستند؛ بیشتر از تعداد افراد زندانی بدون سابقه مصرف مخدر می‌باشد (قوانلو، ۱۴۰۰: ۵). از طرفی در این تحقیق مشخص شده افرادی که دارای اختلال روانی هستند؛ بیشتر تمایل به مصرف مخدر دارند و مصرف مخدر به‌طور سیستماتیک آنان را به سمت جرائم خشونت‌آمیز سوق می‌دهد. با این وصف ایشان توصیه می‌کنند که در نظام عدالت کیفری برای مجرمین دارای سابقه اختلال روانی و اعتیاد، پرونده شخصیت تشکیل شود تا از تکرار جرائم آنان جلوگیری شود (قوانلو، ۱۴۰۰: ۵).

خوشبختانه قانون آیین دادرسی کیفری در سال ۹۲ این راهکار را پیش‌بینی نمود: «در جرائمی که مجازات قانونی آن‌ها سلب حیات، قطع عضو، حبس ابد و یا تعزیر درجه چهار و بالاتر است و همچنین در جنایات عمدی علیه تمامیت جسمانی که میزان دیه آن‌ها ثلث دیه کامل مجنی علیه یا بیش از آن است، بازپرس مکلف است در حین انجام تحقیقات دستور تشکیل پرونده شخصیت متهم را به واحد مددکاری اجتماعی صادر نماید. این پرونده که به‌صورت مجزا از پرونده عمل مجرمانه تشکیل می‌گردد، حاوی مطالب زیر است: الف) گزارش مددکار

مواقع از آثار هر نوع ماده مخدری مثل حشیش، هروئین، کوکائین و... ایجاد مسمومیت فیزیکی است. همان‌طور مصرف بیش‌ازحد برخی داروهای حاوی مخدر یا تاریخ مصرف گذشته، می‌تواند خطرناک باشد. وقتی صحبت از مسمومیت می‌شود هر ماده خوراکی می‌تواند این ویژگی را پیدا کند. اما ما در مورد افراد عادی صحبت نمی‌کنیم که هرازگاهی بر اثر بی‌احتیاطی غذای ناسالم و مسموم میل کرده و بیمار می‌شوند. در اینجا صحبت از فردی است که به دلیل پیشینه اضطراب، افسردگی و... به سمت مصرف مخدر سوق داده شده. پس قاعدتاً او بی‌احتیاط‌تر است و بخصوص در مورد گروهی که از مرحله مصرف تفنی عبور کرده‌اند و درگیر اعتیاد هستند ما با اجبار به مصرف روبرو هستیم. یعنی هر چیزی را برای خارج شدن از خماری استعمال می‌کنند حتی اگر بدانند مرغوبیت کافی ندارد یا مسمومیت‌زاست. گاهی با آگاهی کامل از مرگبار بودن مصرفشان این کار را می‌کنند. حال با این توضیح اگر هیچ منع قانونی نیز نداشته باشند و قانون استعمال آن‌ها را جرم نداند، این امر مزید بر علت می‌شود.

۲-۲- روانشناسی جنایی (دلایل و صدمات روانی)

در سال ۲۰۱۸ که ماری‌جوآنا در کانادا قانونی شد، برخی تصور کردند که علت قانونی شدن آن، بی‌ضرر بودنش است (Ghelani, 2021, 679). گاهی در کانادا حتی متخصصین سلامت روان با تصور بی‌ضرر بودن ماری‌جوآنا، خودشان آنرا مصرف می‌کنند و به مراجعانشان نیز مصرف آنرا توصیه می‌کنند. ماری‌جوآنا باعث اضطراب، پانیک، حمله‌های عصبی و... می‌شود و حتی برای برخی راکبین، مانند موتورسواران خطرناک است. در طولانی‌مدت، باعث آسیب‌هایی مانند اعتیاد و وابستگی، چالش‌های تحصیلی و آموزشی، ناتوانی روانی، مانند کاهش اعتمادبه‌نفس و... می‌شود. کانادایی‌ها اذعان می‌دارند که مهم‌ترین مشکلات حشیش بر رانندگی و آسیب‌هایی در گلو هست. برخی فکر می‌کنند آسیب آن از الکل و سیگار کمتر است؛ درحالی‌که این‌گونه نیست. اکنون مصرف آن در کانادا در جوانان زیر ۲۴ سال، شایع شده (Ghelani, 2021, 680).

در این میان در حوزه تأثیر بر روان، شاید بتوان خشونت را بارزترین آن‌ها اعلام کرد. از مقوله‌های مهم در بحث مواد

سلیقه‌ای را باز بگذارد (Jorgensen, 2018: 11). در رویه و شیوه برخورد ضابطین قضایی ایران نیز تخلفات کم نیست. نمونه بارز آن در نقض مکرر ماده ۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۹۲ هست که بازرسی اشخاص و اشیاء را جز در جرائم مشهود، مستلزم دستور قضایی موردی می‌داند. این در حالی است که بارها و بارها مشاهده شده که ضابطین اموال، اشیاء و اشخاص را بدون اینکه جرم مشهودی رخ داده باشد تفتیش کرده‌اند صرفاً با این توجیه که فکر می‌کرده‌اند حامل مواد مخدر یا الکل هستند. پس باید توجه داشته باشیم که جرم انگاری یا جرم‌زدایی از نوعی از ماده مخدر باید با پیش‌زمینه مبحث پلیس باشد به این معنی که پیش‌تر باید در نحوه تعامل پلیس با افراد تغییراتی داده شود و سپس در مورد موضوع مواد مخدر تصمیم‌گیری گردد.

۲-۳-۲- نژادپرستی

آن‌گونه که تجربه ثابت کرده، قوانین مواد مخدر در کانادا، نژادپرستانه بوده‌اند. برای مثال قانون ممنوعیت مصرف تریاک مصوب ۱۹۰۸ در مورد چینی‌های ساکن کانادا با سخت‌گیری تمام اعمال می‌شده. همین مسئله ممکن است حتی بعد از آزادسازی مصرف حشیش در مورد سایر نژادها، هرچند ضعیف، دیده شود (Wiese, 2023: 26). البته همه پژوهشگران این اعتقاد را ندارند و حتی برخی اولین ملیت‌های مهاجر به کانادا را یکی از عوامل چالش مواد مخدر در این کشور می‌دانند. از نظر آنان این ملیت‌ها که غالباً وضع اقتصادی ضعیف‌تری دارند، به سمت مصرف و فروش تمایل دارند (Dell, 2012: 24). اینکه آیا در دستگاه عدالت قضایی ایران نیز نوعی نژادپرستی در این زمینه در برخورد با اتباع وجود دارد یا نه مستلزم تحقیق میدانی مجزایی است. البته مسئله تبعیض صرفاً به اتباع ختم نمی‌شود بلکه سوءظن غیرمنطقی داشتن به افرادی که از شهرهای کوچک‌تر به کلان‌شهرها مهاجرت می‌کنند و نوع پوشش یا لهجه آن‌ها ملاکی احتمالی برای پیش‌داوری راجع به آن افراد و اقوام می‌باشد معضل دیگری است که می‌تواند در کشورمان مورد توجه و بررسی قرار گیرد.

اجتماعی در خصوص وضع مادی، خانوادگی و اجتماعی متهم (ب) گزارش پزشکی و روان‌پزشکی»

از دلایل خشونت جنسی در خانواده، سوءمصرف مواد مخدر و الکل ذکر شده. در واقع هر میزان که مردی در خانواده دچار اعتیاد یا مصرف افراط گونه از این نوع باشد، احتمال بروز خشونت در او زیاد است. زنان مصاحبه شده در حوزه خشونت گفته‌اند که از نظر آنان، رابطه مستقیمی بین اعتیاد شوهرانشان به مواد مخدر و خشونت جنسی وجود دارد. همین‌طور برخی از زنان مصاحبه شده، مصر بودند که شوهرانشان معتاد نیستند و تفننی مصرف می‌کنند؛ ولی باز هم خشونت در آن‌ها بارز است. در این تحقیق مشخص شد، غالباً در زمانی که شوهر در وضعیت خماری بوده، ایشان از خشونت در امان بودند ولی در زمان نشئگی، خشونت فیزیکی همسران دیده می‌شده است (نعمتی، ۱۴۰۳: ۹).

۲-۳-۳- صدمات قضایی و اجتماعی

پلیس، نژادپرستی و مارکتینگ سه موضوعی هستند که در اینجا به آن‌ها می‌پردازیم.

۱-۲-۳-۱- ضابطین قضایی و آسیب‌شناسی

از معضلات بسیار مهم در نظام حقوقی کانادا در حوزه برخورد با افراد درگیر در مسئله مواد مخدر می‌باشد. تحقیقی در کانادا نشان داد، پلیس در خصوص جوانانی که مواد حمل می‌کنند، سخت‌گیر، خشن، غیرمسئول، مافوق قانون و به‌کارگیرنده زور است. حتی در مورد جوانانی که ماری‌جوانا حمل می‌کنند؛ علیرغم جرم نبودن آن، این نحوه برخورد ملاحظه می‌شود. در این میان نهادهایی وجود دارند که به ظاهر با اهداف صادقانه، پلیس را در برخورد محکم تشویق می‌کنند که ضروری است به آن‌ها در مورد این تشویق‌های اشتباه و فرا قانونی، تذکر داده شود (Greer, 2022: 170 - 185).

در تحقیقی دیگر در کانادا متوجه شدند که نحوه برخورد پلیس با افراد درگیر در حوزه مواد، بستگی زیادی به نگرش سیاسی، مذهبی، شخصیت افسر و آموزشی که در زندگی دیده، دارد و گاهی تصمیم‌های فرا قانونی می‌گیرند که بهتر است، قانون ضمن برخورد با آن‌ها، طوری تدوین نشود که امکان تفسیر

۳-۳-۲- مارکتینگ

بعد از قانونی شدن مصرف و فروش ماری‌جوانا یکی از موضوعات این است که فروشندگان این ماده، باید قوانین قوی در موردشان تصویب شود؛ زیرا مارکتینگ نباید به قیمت سلامت عمومی تمام شود (Brown, 2025: 22). تا قبل از آزاد شدن این موضوع، دسترسی سخت و گران به آن، بر میزان مصرف تأثیر می‌گذاشت. حال با آزاد شدن آن و در دسترس بودنش در حوزه تجاری، برخی ممکن است با عرضه از طریق قیمت پایین، آن‌هم با کیفیت ضعیف و آسیب‌زایی بالا، به دنبال منافع شخصی خودشان باشند. در این حوزه، دولت با دخالت در قیمت‌گذاری و نظارت بر کیفیت، صدمات را به حداقل می‌رساند. به نظر نمی‌رسد که آزادسازی ماری‌جوانا به دلیل انتخاب مستقل و نظر شخصی دولت و سیاستمداران از حیثه قدرت قانون‌گذاری‌شان باشد بلکه این امر بیشتر ناشی از اهمیت دادن به نظرات مردم در زمینهٔ مواد مخدر است. به همین جهت گرایش و علاقه مردم در رأس توجه قانون‌گذاران قرار گرفته (صادقی، ۱۴۰۰: ۵۷۸). ولی با این حال نمی‌توان گفت چون مردم خودشان این سبک زندگی را انتخاب کرده‌اند؛ پس باید به حال خود رها شوند. بلکه دولت‌ها باید با نظارت کافی، ضررهای مسئله را به حداقل برسانند. همین‌طور آیا با توجه به جرم بودن حمل، نگهداری و مصرف ماری‌جوانا در کشورمان، صحبت در مورد نظارت دولت بر عرضه آن حرفی دور از منطق است؟ این مسئله را در مورد الکل نیز می‌توانیم طرح کنیم. در اینجا حداقل یک مسئله به ذهن خطور می‌کند و آن‌هم آسیب‌هایی است که بخصوص در سال‌های اخیر به دلیل عرضه مصادیق تقلبی الکل به افراد وارد شده. در این مورد نیز شاید توجیه دولت برای عدم نظارت، غیرقانونی بودن عرضه آن باشد. اما آیا غیرقانونی بودن عرضه چیزی دلیل بر این می‌شود که هیچ نظارت و مراقبتی بر امر صورت نگرفته و جان افراد در معرض خطر قرار گیرد؟

۳- راهکارها

صحبت صرف در مورد مشکل، حل‌کننده مسئله نیست. باید ببینیم چه تدبیری می‌توانیم در نظر بگیریم و چه کاری از دست نهادهای دولتی و غیردولتی برای کاهش آسیب‌ها برمی‌آید.

۳-۱- افزایش مهارت

شرکت در کلاس‌های تعلیم‌دهنده مهارت‌های زندگی به‌طور حضوری و آموزش‌هایی که به‌واسطه فیلم و مشاهده صورت می‌گیرد تأثیر زیادی در دیدگاه سلامت روان دانش‌آموزان دارد. به همین منظور به وزارت آموزش و پرورش پیشنهاد می‌شود، به آموزش مهارت‌های زندگی از طریق مشاوران آگاه بپردازد. همین‌طور محتوای کتاب‌های درسی به سمتی برود که به دانش‌آموزان، مضرات اعتیاد تعلیم داده شود (قائد امینی هارونی، ۱۳۹۶: ۶۱). این امری نیست که در کوتاه‌مدت اتفاق بیفتد. این موضوع، نیازمند گذاشتن زمان کافی برای مسئله است. از طرفی قبل از آموزش مهارت زندگی؛ باید خودباوری، عزت‌نفس، اعتمادبه‌نفس، ریسک‌پذیری معقول، مثبت‌اندیشی و باورهای صحیح زندگی، آموزش داده شود. صرف آموزش نحوه تعامل با انسان‌ها که نوعی مهارت زندگی است اگر همراه با آموزش خودباوری نباشد کافی نیست؛ زیرا ممکن است با نسلی روبرو شویم که اجتماعی بوده ولی ترسو هستند. پس مبانی مهارت‌های زندگی از خود مهارت‌ها مهم‌تر هستند. اگر فردی مهارت کاری خود را بالا ببرد و به‌جای رفتن به سمت اعتیاد، بیزینس را برگزیند امر مطلوبی است مشروط بر آنکه بعد از چند دهه در زندگی، در دام اعتیاد دیگری به نام کار نیفتاده باشد. کم نیستند افرادی که معتاد به کار هستند و دچار استرس‌ها و اضطراب‌های فراوانی شده‌اند. پس ما با بیماری مرموز، کشنده و پیش‌رونده به نام اعتیاد روبرو هستیم که می‌تواند در اشکال مختلف پر خوری، مواد، کار، استرس و... خود را نشان دهد و پرداختن به شخصیت اعتیاد گونه و سعی در درمان آن مهم‌تر از نوع ماده مصرفی (مواد، غذا، استرس، کار و...) است.

^۱ - این افراد در دنیا به معتادان به کار یا Workaholic مشهور هستند مثل معتادان به الکل که به آنها Alcoholic می‌گویند.

۳-۲- نهادهای مردمی و پیشگیری

بسیاری از نهادهای مردمی وجود دارند که به صورت خودجوش در جهت کمک به انواع معضلات و انواع اعتیاد ایجاد شده‌اند. کسی که به سمت مواد مخدر می‌رود یک مشکل اساسی دارد و آن بی‌تعادلی است. در جایی، معتادان گمنام این‌گونه مشکل خود را عنوان می‌کنند که ما گرایش به تفکر افراطی داریم و زندگی صفر و صدی، همه یا هیچ، درست یا غلط، نوعی بی‌توازی برایمان ایجاد کرده است و با گرد آمدن در کنار یکدیگر می‌توانیم با درک متقابل هم، این عدم تعادل را خنثی کنیم (کمیته ترجمه ان ای، بی‌تا: ۳) به همین نحو افرادی که به دلیل افسردگی به سمت مواد مخدر می‌روند، مشکلات زیربنایی متعددی دارند که با گرد آمدن در انجمن افسردگان گمنام، سعی در حل آن دارند. از نظر افسردگان گمنام، یک افسرده، سالیان درازی را با بدبختی سپری می‌کند ولی آن را آسایش می‌پندارد. این به معنی علاقه افسرده به افسردگی نیست، بلکه به معنی این است که ریسک پیدا نمودن احساسی متفاوت، برای وی سخت است (اسمیت، ۱۴۰۱: ۳۸). سال‌ها به مصرف مواد مخدر به دلیل افسردگی پرداخته ولی به دلیل شرطی شدگی، فکر می‌کند که این تنها شیوه مناسب زندگی برای اوست. در معتادان گمنام، ریشه اعتیاد بسیار فراتر از زمانی است که فرد برای اولین بار مواد مخدر مصرف کرده است. از نظر آنان یک معتاد، خیلی قبل‌تر از آنکه برای اولین بار مواد مخدر مصرف کند، احساس انزوا و تنها بودن را، تجربه کرده است. موشکافی در مورد دردها و معضلات روحی و روانی حل‌نشده، باعث عریان شدن گذشته و در اختیار گرفتن زندگی می‌شود (کمیته ترجمه ان ای، ۱۴۰۱: ۶۲). بسیار واضح است که یادگیری چنین موضوعاتی در این نهادهای مردمی، می‌تواند گام بسیار مؤثری برای حل معضل مصرف مواد مخدر باشد. و از این رو یک راهکار بسیار قوی می‌باشند که بهزیستی، شهرداری و سایر ارگان‌های مربوطه با کمک به آن‌ها، بدون دخالت در اموراتشان، می‌توانند گامی بزرگ در این مسئله بردارند.

۳-۳- گروه‌درمانی

یافته‌های یک تحقیق در ایران نشان داد که گروه‌درمانی تأثیر مستقیمی بر روند ترک دارد. درواقع یکی از دلایل مهمی که

باعث می‌شود افراد به سمت مواد مخدر سوق پیدا کنند؛ دیدگاه منفی آنان نسبت به خود و دیگران است. قدرت ارتباطی فرد با دیگران ضعیف است. در گروه‌درمانی، مفهوم‌سازی نوین برای ذهن فرد صورت می‌گیرد و مهارت مثبت فکر کردن به او آموزش داده می‌شود. تهیه فهرستی از چیزهای خوب و لذت‌بخش زندگی، حضور در برنامه‌های هفتگی گروه‌درمانی، کاهش افسردگی و دلهره، کم‌کم به فرد در عدم تمایل به مواد مخدر کمک می‌کند (ایرانمنش، ۱۳۹۸: ۱۴۳).

۳-۴- فاکتور جرم‌شناختی سن و راهکارها

در کشور ایران برای ایجاد دیدگاه منفی به مواد مخدر کتابچه‌های معرفی صدمات مواد مخدر در اختیار دانش آموزان قرار می‌گیرد که در آن مضرات مواد مخدر صنعتی و غیر صنعتی بیان شده تا هم دانش آموزان و هم مدیران، معلمان، و کارکنان مدارس در جریان امر قرار گیرند (رحیمی‌پور، ۱۳۹۵: ۱۰۴). درواقع افراد جذب گروه‌هایی می‌شوند که در آن زندگی می‌کنند. در صورتی که این گروه‌ها، کارآمد و توانا باشند؛ فرد جذب افراد توانا شده است. در نظریه معاشرت‌های ترجیحی ساترلند همین مطلب ذکر شده: «فرد، رفتار مجرمانه را تا جایی ادامه می‌دهد که ویژگی خود را با اشخاص واقعی یا تخیلی‌ای که رفتار مجرمانه وی، از نظر آنان قابل قبول به نظر می‌رسد، تطبیق دهد» (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۳: ۱۳۴) مشابه نمودن و تطبیق دادن خود نیز، خاص سن معینی نمی‌باشد و تا پایان زندگی ممکن است رخ دهد. با این وصف هرچه میزان گروه‌هایی که افراد، در سنین مختلف در آن قرار می‌گیرند سالم‌تر باشند این تطبیق به سمت سلامت می‌رود. این مقاطع و گروه‌ها می‌تواند گروه هم‌مدرسه‌ای‌ها، خدمتی‌ها، هم-دانشگاهی‌ها، همکاران شغلی و... باشد.

۳-۵- نیکوتین و دومینوی انحراف اولیه و ثانویه

گاهی ارائه اطلاعات درباره مضرات مواد مخدر باعث می‌شود تا مضرات سیگار بی‌ارزش جلوه شود و افراد به شکل سهل‌تری سیگار را مصرف کنند (موسوی، ۱۴۰۲: ۱۴۲). همین موضوع در مورد حشیش نیز مصداق دارد وقتی مضرات شیشه تبیین می‌شود؛ مصرف حشیش آن‌چنان قبیح و مضر به نظر نمی‌رسد. برای همین راه درست این است که با ارائه اطلاعات درباره

بسیار بیشتر و پیچیده‌تر از این باشد. درهرحال پیش‌بینی تدابیری برای همه سنین ضروری است زیرا همان دلایلی که جوانان را به سمت مخدر سوق می‌دهد با اندک تفاوتی در بزرگ‌سالان نیز وجود دارد. ترس، اضطراب، عدم خودباوری و ناخودآگاهی که مملو از آشفتنی‌هاست همه چیزهایی است که فرد مصرف‌کننده را احاطه کرده. شرطی شدگی‌هایی که از کودکی به فرد تحمیل شده و دنیا را برای او تیره‌وتار معرفی نموده؛ همه قسمت‌هایی هستند که نیاز به اصلاح دارند و آموزش تنها کلید آن می‌باشد. پیش‌تر از آنکه بخواهیم به قانونی سازی یا ممنوعیت مصرف مواد بیندیشیم باید به دلایل گرایش افراد به مواد مخدر فکر کنیم و قبل از آنکه با پیشگیری کیفی بخواهیم اصلاح و درمان را آغاز کنیم بهتر است علت مطلوبیت یا جذابیت مواد مخدر را مورد کنکاش قرار دهیم.

نتیجه‌گیری

به نظر می‌آید هیچ نتیجه درستی نمی‌توان گرفت اگر مبتنی بر آمار نباشد. اما آمار چه می‌گوید؟ متأسفانه آمار رشد این معضل را در دو کشور نشان می‌دهد. آمار نشان می‌دهد ما هر ساله افسرده‌تر، مضطرب‌تر و خشن‌تر می‌شویم و برخی منفعل رفتار کرده و به انزوا کشیده می‌شویم و برخی راه انفعال را در پیش نگرفته و با پاسخ منفی خود، خشم نشانه رفته به درون را با اعتیاد بروز می‌دهیم. اما چاره چیست؟ به نظر هیچ راه چاره‌ای نیست جز تمایل به بهبودی. البته این به معنای بی‌عملی نظام سلامت روان نیست. نظام سلامت روان و قوه قانون‌گذاری باید کار خود را انجام دهد ولی تا زمانی که فعل "خواستن" بخصوص در نسل‌های جدید برای رفتن به سمت بهبودی وجود نداشته باشد نمی‌توان با الزامات قانونی حتی با تدابیر سلامت روان چیزی را تغییر داد. تدابیر قانونی و نظام سلامت درمان تنها کاتالیزورهایی هستند که می‌توانند اراده و خواستن نسل‌های جدید را تحریک کنند تا به سمت رشد بروند. ما با نسلی باهوش روبرو هستیم که تقریباً همه چیز را می‌داند و فضای مجازی، چیز ناشناخته‌ای را برایش باقی نگذاشته اما باز هم با لجاجت تمام تخریب خود را برمی‌گزیند. تدابیر ما برای آنان حتی اگر تدابیر علمی باشند؛ در صورت پافشاری بر آن اندیشه‌ها، چیزی جز نصیحت نخواهد بود. شاید نظام قانون‌گذاری کانادا بر این مبنا بوده که از این رفتار جرم‌زدایی

مضرات سیگار افراد را از گرایش به مخدر نهی نمود و به عبارتی با تبیین مضرات حشیش از گرایش افراد به شیشه جلوگیری کرد. دخانیات راه ورود به مواد مخدر است و سرمایه‌گذاری برای پیش‌گیری از مصرف آن به‌طور مستقیم بر سایر مصرف‌های احتمالی تأثیر می‌گذارد. درواقع با مسیری روبه‌رو هستیم که هرچه دیرتر اقدام کنیم کارمان سخت‌تر می‌شود. اگر نتوانیم مانع مصرف نیکوتین در افراد شویم مطمئناً راه سخت‌تری را در جلوگیری از مصرف حشیش داریم. زیرا ورود فرد از سیگار به حشیش به معنی بالا رفتن حجم بیماری او در حوزه انواع استرس‌ها، اضطراب‌ها، نداشتن عزت‌نفس و... است. انحراف اولیه‌ای در جریان است که می‌تواند به سایر انحراف‌ها منجر شود.

۳-۶- آمارها چه می‌گویند

در تحقیقی در ایران مشخص شد که مصرف حشیش در سنین ۱۶ تا ۲۵ سال بیشترین فراوانی را دارد. و شایع‌ترین نوع مصرف به‌صورت چند بار در روز است و کسانی که حشیش مصرف می‌کنند سایر مواد را نیز به‌طور گسترده مصرف می‌نمایند. دلیل شایع بودن در سنین نوجوانی، در کشمکش بودن با وظایف دوران بلوغ است و این دسته در این آرزو هستند که به بزرگ‌سالی، استقلال و بلوغ و پختگی جنسی برسند و همین کشمکش‌ها آن‌ها را به مصرف حشیش سوق می‌دهد (افخم-ابراهیمی، ۱۳۸۳: ۲۳۸).

مصرف حشیش در سال اول قانونی شدنش (سال ۲۰۱۸) در کانادا، در گروه سنی ۶۵-۵۵ افزایش چشمگیری داشت ولی متعاقباً میزان مصرفش در این گروه سنی ثابت شد. در این گروه سنی بخصوص زنان این ماده را مصرف می‌کنند تا سلامت روان و جسم خود را مدیریت کنند هرچند اثر معکوس نصیبشان می‌شود (Wadsworth, 2023: 45). میزان مصرف ۴۵ ساله‌ها و بالاتر در سال ۲۰۲۰ یازده درصد همین‌طور در گروه سنی ۴۴-۲۵ سی درصد و در گروه ۲۴-۱۸ ساله‌ها ۳۶ درصد بوده است که در کل مصرف بزرگ‌سالان از جوانان کمتر است (Wadsworth, 2023: 33-34). آنچه از این آمارها به دست می‌آید پراکندگی مصرف در همه سنین است و البته باید توجه داشت که این آمار ظاهری است و آمار واقعی می‌تواند

- احسان‌پور، سیدرضا (۱۳۹۹). «توجیهات حقوقی-پزشکی مخالف با جرم‌زدایی از مصرف مصرف مواد مخدر آرام». فصلنامه پژوهش‌های حقوقی میان رشته‌ای، ۱(۱).

- احسان‌پور، سیدرضا (۱۳۹۵). «توجیهات جرم‌زدایی از مصرف مواد مخدر آرام؛ مطالعه تطبیقی در حقوق کیفری هلند و ایالات متحده آمریکا». فصلنامه حقوق پزشکی، ۱۰(۳۹).

- افخم ابراهیمی، عزیزه (۱۳۸۳). «روانپزشکی‌گرایی در مصرف کنندگان حشیش». مجله اندیشه و رفتار، شماره ۳.

- اسمیت، هیو، (۱۴۰۱). افسردگان گمنام. ترجمه شهرام د، چاپ اول، تهران: نشر گام اول.

- آقابابایی، حسین (۱۳۹۳). «جرم انگاری اعتیاد به مواد مخدر در پرتو اصل پدرسالاری حقوقی». نشریه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۱(۱).

- ایرانمنش، صالحه (۱۳۹۸). «اثر بخشی کیفیت گروه درمانی شناختی بر میزان باورهای فراشناختی مردان معتاد به حشیش». مجله آموزش و سلامت جامعه، ۶(۳).

- رحیمی‌پور، ایمان (۱۳۹۵). «سیاست کاهش آسیب در قبال مصرف مواد مخدر (مطالعه تطبیقی در نظام عدالت کیفری ایران، پرتغال و کانادا)». مجله پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۲۰(۳).

- سادات موسوی، اشرف (۱۴۰۲). «ارائه اطلاعات درباره مواد مخدر باعث نگرش مثبت به سیگار می‌شود؟». پژوهش‌های علوم شناختی و رفتاری، شماره اول، پیاپی.

- صادقی، آزاده (۱۴۰۰). «امکان سنجی اجرای سیاست قانونی سازی مواد مخدر در نظام عدالت کیفری ایران با رویکرد تطبیقی». نشریه مطالعات حقوق تطبیقی، ۱۲(۲).

- قائد امینی هارونی، غلامرضا (۱۳۹۶). «اثر بخشی چهار روش پیشگیری از سوءمصرف مواد بر نگرش نسبت به مواد مخدر و سلامت روان دانش آموزان پسر دوره متوسطه». پژوهش‌های علوم شناختی و رفتاری، شماره اول.

کرده. در خصوص پاسخ به سوالات مطرح‌شده در مقدمه باید گفت ظاهراً فواید جرم انگاری بیشتر از مضراتش است. البته همان‌گونه که گفته شد ما به‌عنوان محقق و دیگران به‌عنوان قانون‌گذار راه خود را پیش می‌گیریم ولی نباید انتظار داشته باشیم که نسل جوان حتماً با تصمیم ما بر صراط مستقیم بروند. از طرفی به نظر می‌آید، می‌تواند راه میانه‌ای وجود داشته باشد ولی بستگی به توانایی ما دارد. افزایش آگاهی قدم اول این توانایی است البته نه در جوانان بلکه اول در خود ما که می‌خواهیم برای ایشان تصمیم‌گیری کنیم. ما چگونه می‌توانیم به جوانان آگاهی بدهیم در حالیکه خود به این مقوله دست نیافته‌ایم. اگر قوه قانون‌گذاری و دست‌اندرکاران آن، نظریه‌پردازان و محققین، خودشان همچنان مضطرب، مردد و افسرده باشند چگونه می‌توانند برای دیگرانی که ما را الگو می‌بینند تصمیم‌گیری کنند.

ملاحظات اخلاقی:

موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع:

تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان:

نگارش مقاله توسط نویسنده مسؤول انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی:

از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

تأمین اعتبار پژوهش:

این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی

- احسان‌پور، سیدرضا (۱۳۸۹). «طبقه‌بندی نوین مواد مخدر در پرتو مطالعه تطبیقی». فصلنامه حقوق پزشکی، شماره ۱۴.

suggested agenda for research priorities". *Contemporary drug problems*, 48 (1): 58-74.

- Ghelani, A. (2021). "Cannabis use among mental health professionals: a qualitative study of cannabis related risk perceptions". *Journal of drug issues*, 51 (4): 679-689.

- Gagnon, M. (2023). "The box has become an indispensable part of my life: a case study of victoria cannabis buyer club and its consumption space". *Contemporary drug problems*, 50(3): 426-450.

- Ghormley, R. (2021), "help seeking to cope with experiences of violence among women living with HIV in Canada". *Violence against women*, 28(3-4): 823-850

- Greer, A. (2022). "young people who use drugs views toward the power and authority of police officers". *Contemporary drug problems*, 49(2): 170-191.

- Haines, M. (2025). "Safe stimulant supply: program outcomes". *Canadian journal of nursing research*, 57(2): 324- 329.

- Jorgensen, C. (2018). "Badges and bongos: police officers attitudes toward drugs". *Sage open*, 0 (0): 1-17

- Wadsworth, e. (2023). "Cannabis consumption among adults aged 55-65 in Canada, 2018-2021". *Journal of drug issues*, 55(1): 33-49.

- Wheeldon, J. (2023). "Cannabis, research ethics, and a duty of care". *Research ethics*, 19 (3): 250-287.

- Wiese, J. (2023). "Overpoliced and underrepresented: perspectives on cannabis legislation from members of racialized communities in Canada". *Contemporary drug problems*, 50 (1): 25-45.

- قوانلو، طاهره (۱۴۰۰). «نقش اختلالات روانی در سوءمصرف مواد مخدر در بین زندانیان جرائم خشونت‌آمیز (مورد مطالعه: زندان مرکزی مشهد)». *مجله حقوق پزشکی*، ۱۵(۵۶).

- کمیته ترجمه ان‌ای، (بی‌تا)، پاک زیستن، بی‌نا.

- کمیته ترجمه ان‌ای، (۱۴۰۱)، *راهنمای کارکرد قدم‌انجمن معتادان گمنام*، تهران: نشر کیمیا اثر.

- نعمتی، زهرا (۱۴۰۳). «عوامل مؤثر بر خشونت‌گری و خشونت‌پذیری جنسی در بستر ازدواج». *مجله حقوق پزشکی*، ۱۸.

- نجفی ابرنآبادی، علی حسین (۱۳۹۳). *دانشنامه جرم‌شناسی*. چاپ سوم، تهران: انتشارات گنج دانش.

ب. منابع انگلیسی

- Biallas, R. (2022). "Adverse and other unintended consequences of setting based interventions to prevent illicit drug use: a systematic review of review". *Journal of public health research*, 11(2): 1-17.

- Brown, T. (2025). "From storefronts to headlines: framing news media content tounderstand the barriers to cannabis retail operation in Canada". *Contemporary drug problems*, 0 (0):1-31.

- Chen, Y. (2024). "Canadian gender based violence prevention programs: gaps and opportunities". *Violence against women*, 31 (10): 2682-2704.

- Colonna, R. (2022). "Qualitative research on cannabis use among youth: a methodological review". *Journal of drug issues*, 53(4): 647-669.

- Cormack, P. (2025). "The state and the legal Canadian cannabis user: revisiting Howard becker". *Contemporary drug problems*, 0 (0): 1-15.

- Dell, C. (2012). "Researching prescription drug misuse among first natos in Canada: starting from a health promotion framework". *Substance abuse: research and treatment*, 6: 23-31.

- Fischer, B. (2020). "Toward a post legislation criminology for cannabis: a brief review and